

Länsstyrelsen
i Jönköpings län

Meddelande nr 2018:05

Ensamkommande barn som försvinner

Ett verksamhetsstöd för kommunerna i Jönköpings län

Ensamkommande barn som försvinner

Ett verksamhetsstöd för kommunerna i
Jönköpings län

Meddelande	nummer 2018:05
Referens	Daniel Johansson, enheten för social hållbarhet, Utvecklingsavdelningen. Mars, 2018
Kontaktperson	Daniel Johansson, Länsstyrelsen i Jönköpings län,
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Fotografier	Symbolbilder.se
Kartmaterial	
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—18/05--SE
Upplaga	50 exemplar.
Tryckt på	Länsstyrelsen i Jönköpings län, 2018
Miljö och återvinning	Rapporten är tryckt på miljömärkt papper

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2018

Förord

Ensamkommande pojkar och flickor som försvinner ur myndigheternas mottagningsarbete löper stor risk att exploateras. De hamnar helt utanför samhällets skyddsnet och lever en mycket osäker tillvaro. Barns försvinnande är ett komplext samhällsproblem som berör många aktörer. Det är en utmaning som vi måste lösa tillsammans.

För att öka skyddet runt de ensamkommande behöver vi som möter barnen i våra verksamheter öka kompetensen och bättre samordna våra insatser. Ingen enskild myndighet eller organisation kan skydda barnen på egen hand.

För att främja en länsgemensam samverkan och ökad kompetens på området gav Jönköpings läns integrationsråd fokusgruppen för ensamkommande barn i uppdrag att bilda ett nätverk med relevanta aktörer. Syftet var att undersöka vad som behöver göras i länet för att få till mer samordnade och effektiva insatser i det förebyggande arbetet, och hur aktörer behöver samagera när ett barn har konstaterats försvunnen.

Konkreta arbetssätt, verktyg och checklistor har tagits fram och finns samlade i detta verksamhetsstöd. Dokumentet kan fungera som ett stöd i kommunal verksamhet, men i valda delar även användas av alla som arbetar med ensamkommande barn och unga. Skriften ska ses som ett levande dokument som revideras vid behov.

Från och med våren 2018 genomförs ett antal spridningsinsatser för att ge möjlighet till fler kommuner och aktörer att få information om nätverkets arbete och innehållet i verksamhetsstödet.

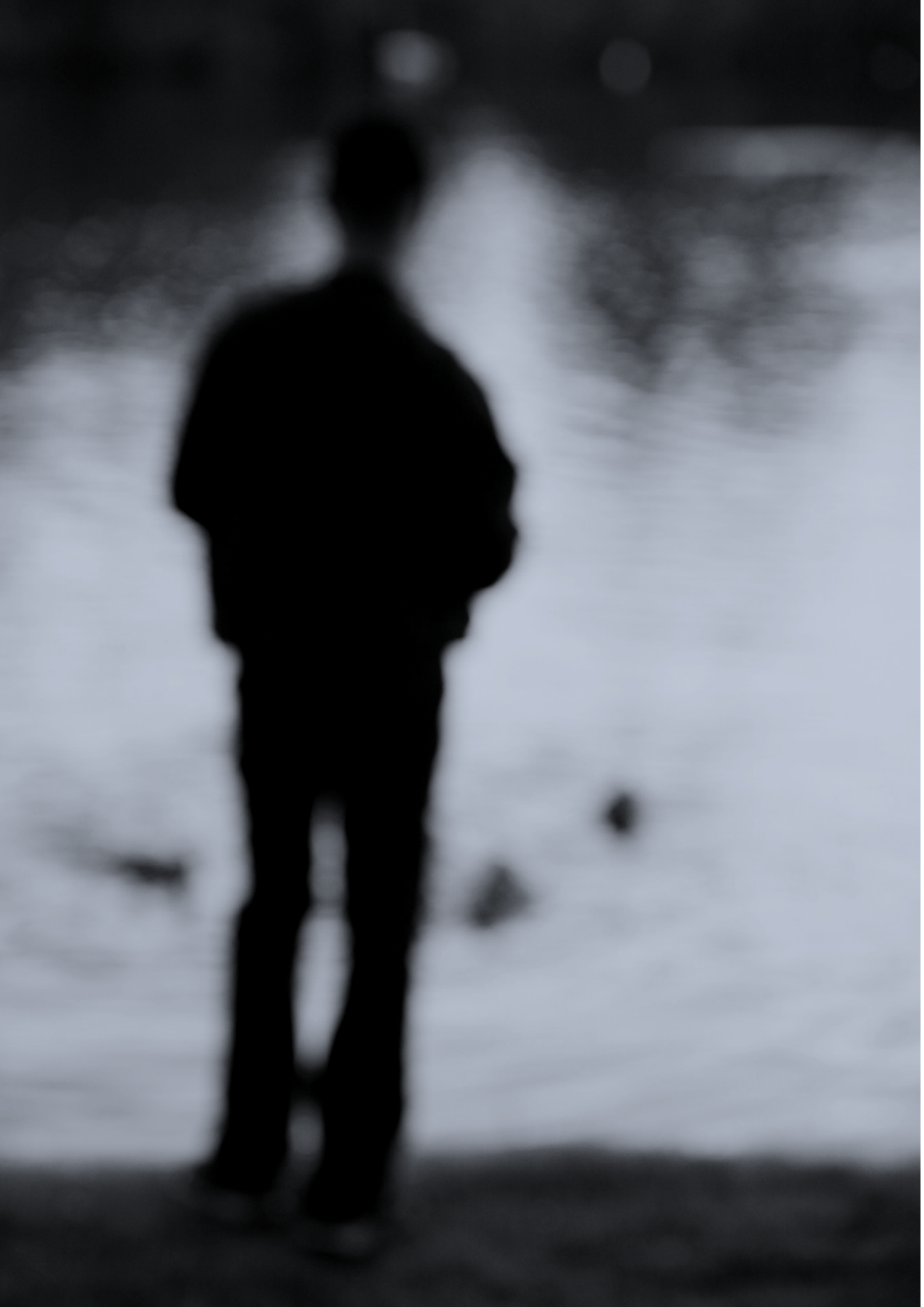
Låt oss gemensamt skapa en tryggare tillvaro för ensamkommande barn som söker skydd i Jönköpings län. Ensamkommande barns försvinnanden måste alltid tas på allvar av oss alla!

Medverkande vid framtagandet av verksamhetsstödet har varit:

Innehållsförteckning

Förord	5
Ensamkommande barn som försvinner	8
Statistik	8
Barnets bästa	8
Begreppsdefinitioner	9
Avviken	9
Försvunnen	9
Förebyggande insatser för att motverka att ensamkommande barn försvinner	10
Riskfaktor 1:	11
Den unge har fått avslag och vill undvika utvisning eller känner stark rädsla för avslag/utvisning	11
Riskfaktor 2:	12
Den unge vill till en annan kommun där den har släkt eller bekanta, eller vill resa vidare till ett annat land.	12
Riskfaktor 3:	12
Den unge har hamnat i/riskerar att hamna i missbruk och/eller kriminalitet.	12
Riskfaktor 4:	14
Den unge uppvisar psykosociala problem.	14
Riskfaktor 5	15
Problem kopplat till förhållande i boendet.	15
Riskfaktor 6	16
Misstänkt hedersproblematik.	16
Riskfaktor 7	18
Misstänkt koppling till människohandel.	18
När ett barn avviker eller försvinner	20
Process	20
Checklista – när ett barn avviker eller försvinner	21
När den unge påträffas eller kommer tillbaka	22
Checklista – Bemötande och agerande när den unge påträffas eller kommer tillbaka till boendet.	22
Bemötande och agerande vid påträffande av misstänkt avviken ungdom	22
Bemötande och agerande när den unge kommer tillbaka till boendet.	22
Referenser	24
Bilaga 1 - Checklista för anmälan om försvunnet ensamkommande barn/ungdom	25
Bilaga 2 - Bedömningsformulär för ensamkommande som avviker	27

Ensamkommande barn som försvinner

Statistik

Under 2016 genomfördes en nationell kartläggning som huvudsakligen var baserad på en totalundersökning i form av en enkät. Enkäten skickades till socialtjänsten i landets alla kommuner och kompletterades med intervjuer med ett urval av dessa. För att kartlägga omfattningen av ensamkommande barns försvinnanden och vilka barn det är som avviker har också statistik från Migrationsverket samlats in och sammanställts. (På flykt och försvunnen, Länsstyrelsen 2016)

Kartläggningen visar att antalet ensamkommande barn som anvisats till Jönköpings län under perioden 2013 – maj 2016 var 1777 barn. Av dessa var 4,4 % registrerade som avvika/förvunna vid mätillfället 31 maj 2016, vilket motsvarar ett faktiskt antal på 79 barn.

Norrbottens län	6,4%
Dalarnas län	5,7%
Östergötlands län	5,4%
Gävleborgs län	5,2%
Västernorrlands län	4,7%
Västerbottens län	4,7%
Södermanlands län	4,6%
Jönköpings län	4,4%
Västmanlands län	4,3%
Värmlands län	4,1%
Västra Götalands län	3,8%
Örebro län	3,7%
Stockholms län	3,6%
Skåne län	3,5%
Kalmar län	3,4%
Jämtlands län	3,3%
Uppsala län	3,2%
Hallands län	3,0%
Kronobergs län	2,7%
Gotlands län	2,4%
Blekinge län	2,4%

Barnets bästa

Barnet har rätt att få uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet och få sin åsikt beaktad, med hänsyn till sin ålder och mognad. För att ett barn ska kunna göra sin röst hörd och för att barnets åsikter ska beaktas krävs att barnet får all relevant information som erfordras. Enligt socialtjänstlagen är behovet av att klarlägga barnets situation särskilt stort i

de fall då barnet är i behov av skydd. *”Vid åtgärder som rör barn ska barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande.”* (1 kap 2 § socialtjänstlagen).

Barnets bästa förekommer också i 1 kap. 11 § utlänningslagen, *”När frågor om tillstånd enligt denna lag skall bedömas och ett barn berörs av ett beslut i ärendet skall, om det inte är olämpligt, barnet höras. Den hänsyn skall tas till det barnet har sagt som barnets ålder och mognad motiverar”*.

Begreppsdefinitioner

FN definierar ensamkommande barn och unga enligt följande:

”Alla barn som är under 18 år och som har separerat från båda sina föräldrar”

I lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. definieras ensamkommande barn och unga enligt följande:

”En person under 18 år som vid ankomsten till Sverige är skild från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrars ställe, eller som efter ankomsten står utan sådan ställföreträdare”

AVVIKEN

Begreppet avviken används i direkt anslutning till att ungdomen ger sig av från boendet/familjehemmet.

FÖRSVUNNEN

Begreppet försvunnen används när man tror sig förstå att ungdomen inte kommer tillbaka, eller i samband med att man avslutar ärendet. I normalfallet brukar ärendet avslutas cirka 3 veckor efter ungdomen gett sig iväg.

Ofta känner personalen ungdomarna så väl att de förstår när de avviker och förmodligen kommer tillbaka, eller avviker för att senare inte komma tillbaka och därmed ha försvunnit.

Förebyggande insatser för att motverka att ensamkommande barn försvinner

Den nationella kartläggningen identifierade sju riskfaktorer som i hög grad påverkar barns beslut att avvika. Dessa är:

1. Den unge har fått avslag och vill undvika utvisning eller känner stark rädsla för avslag/utvisning
2. Den unge vill till en annan kommun där den har släkt eller bekanta, eller vill resa vidare till ett annat land
3. Den unge har hamnat i/riskerar att hamna i missbruk och/eller kriminalitet.
4. Den unge uppvisar psykosociala problem
5. Problem kopplat till förhållande i boendet
6. Misstänkt hedersproblematik
7. Misstänkt koppling till människohandel.

Nedan anges riskfaktorerna och därefter ges förslag på förebyggande åtgärder i syfte att undvika försvinnanden.

Risikfaktor 1:

DEN UNGE HAR FÅTT AVSLAG OCH VILL UNDVIKA UTVISNING ELLER KÄNNER STARK RÄDSLÅ FÖR AVSLAG/UTVISNING

Förebyggande åtgärder

Att kunna fråga och prata om de svårigheter som asylprocessen eller ett avslag innebär är viktigt. För personalen kan det kännas svårt att ta upp denna fråga. Det kan uppfattas okänsligt, och man vet inte hur man ska ställa frågan eller hur svaret ska hanteras. Att personen ska reagera negativt kan upplevas som ett hinder. En bra struktur i samtalet är att ställa frågan, invänta svaret, inte avbryta, be om lov att få komma med information eller råd och betona personens rätt att välja att ta till sig dina råd eller inte. (Ortiz 2017)

Arbeta redan från början med alternativa målbilder. Samtalet ska föras under hela asyltiden. Detta ger en mental förberedelse och rustar den unge för en alternativ handlingsstrategi.

Viktiga inledande frågeställningar är:

- Vad händer om du inte får stanna?
- Vad finns därhemma?
- Vad hjälper dig om du behöver återvända?
- Vad är du bra på?

Strömsunds kommun driver tillsammans med Migrationsverket och Länsstyrelsen i Jämtland ett projekt för barns bästa vid återvändande. De vill stärka de aktörer och yrkesgrupper som är direkt involverade i arbetet med att stödja barnen i deras återvändandeprocess. I projektet talar de om att skapa alternativa målbilder genom information, samtal och samverkan mellan olika aktörer.

Informationsmaterialet är utformat som en interaktiv karta över asylprocessens olika steg. Till varje steg hör ett antal dialogkort. På korten finns en rad frågor till den vuxne som ger informationen, samt ett antal frågor till barnet. De frågor som riktar sig till barnet syftar till att knyta informationen till det som barnen redan varit med om. (www.begripligt.nu)

Den del av modellen som handlar om samtal och dialog syftar till att ge vuxna i barnets omgivning incitament och redskap till att våga prata med dem. Barnen behöver dels få möjlighet att ventilerar sorg, oro och besvikelse, och dels på sikt få perspektiv på vad ett återvändande kan innebära. De kan även behöva prata om vad ett avvikande kan innebära på kort och lång sikt och få hjälp att hitta glädjeämnen i livet, trots att det kanske känns som att hela livet slagits i spillror. I samtalen behöver barnen mötas av empatiska vuxna som både kan ge tydlig, samstämmig information när det behövs och också vara ett bollplank, som aktivt lyssnar och hjälper till att bredda resonemang och föra tankegångar framåt. (ibid)

Enligt projektet är samverkan en förutsättning för att dessa barns rättigheter och möjligheter tillvaratas i enlighet med barnkonventionen. Alla aktörer arbetar utifrån vad de anser vara barnens bästa. Att olika aktörsgrupper, liksom enskilda individer, kan ha olika uppfattningar om vad som är barnens bästa medför emellertid att de insatser som görs, eller inte görs, varierar och ibland går stick i stäv med varandra. (ibid)

Risikfaktor 2:

DEN UNGE VILL TILL EN ANNAN KOMMUN DÄR DEN HAR SLÄKT ELLER BEKANTA, ELLER VILL RESA VIDARE TILL ETT ANNAT LAND.

Förebyggande åtgärder

Här är det viktigt att göra en grundlig problem- och behovsinventering. Ta reda på så mycket du kan och ge adekvat information om förutsättningarna att flytta till ett annat land eller kommun och dess konsekvenser. Hjälプ den unge med viktiga kontakter och gör upp en planering.

Viktiga inledande frågor kan vara:

- Hur ska du försörja dig på det nya stället?
- Var kan du bo?
- Vad finns det för socialt nätverk?
- Vilken blir din sysselsättning på dagarna?
- Hur kan du få rätt insatser vid behov av vård?

Risikfaktor 3:

DEN UNGE HAR HAMNAT I/RISKERAR ATT HAMNA I MISSBRUK OCH/ELLER KRIMINALITET.

Förebyggande åtgärder

Att förebygga missbruk och kriminalitet handlar till stor del om att öka skyddsfaktorerna omkring den unge. Viktiga skyddsfaktorer är bland annat fritidsaktiviteter och en fungerande skola. Att ha ett tryggt nätverk med pålitliga och engagerande vuxna som agerar positiva förebilder är grundläggande. Arbeta därför med att förstärka skyddsfaktorerna, hjälп ungdomen att hantera uppkomna situationer, att reglera sina känslor, hitta positiva arenor och vara positiva vuxna förebilder. (Ortiz 2017)

Om du misstänker ett beteende som kan tyda på missbruk och/eller kriminalitet är det viktigt att agera. Våga prata om det du ser i ett så tidigt skede som möjligt. Ta upp frågan med dina kollegor och skapa en samlad bild. Ha en plan för hur ni ska agera. Är det en allmän oro eller finns det misstankar om eller starka indikationer på missbruk/kriminalitet? Hur mycket relationen påverkas av samtalet med den unge beror på hur det genomförs. Ha ett empatiskt förhållningssätt, lägg fram din oro, bekräfta ungdomen och förklara sakligt varför du gör som du gör. (ibid)

Samordna den unges nätverk. Ett gott samarbete mellan de olika aktörerna som finns runt ungdomen kan vara avgörande. Skola, boende, socialsekreterare, god man och andra viktiga personer behöver hjälpas åt för att kunna ”knuffa ungdomen i rätt riktning” och skapa ett ”socialt tryck” och ”socialt stöd” för förändring. Kommunikationen i nätverket är i detta sammanhang viktigt liksom att delaktiggöra den unge i förändringsarbetet. Den information som framkommer, ofta från olika håll, behöver delas och koordineras och hanteras på

ett sätt som gagnar ungdomen. Utse gärna en person som kan fungera som Nexus (ha sammanhållande funktion) i nätverket.

Ta upp frågan om sekretess och diskutera den i nätverket. En fördel är att göra en gemensam handlingsplan. Enas i nätverket om hur problembilden ser ut, och en inriktning för arbetet. Diskutera vilka insatser som behöver genomföras och när i tid dessa bör ske. Ta också upp frågan om lämpliga åtgärder om handlingsplanen inte följs (vid återfall etc.).

Viktigt är också att arbeta med samhällsinformation om droger och kriminalitet och dess konsekvenser vilket med fördel kan göras på gruppnivå. Det kan till exempel gälla rättprocessen, belastningsregister etc. Arbeta med olika teman regelbundet, gärna i samverkan med skolan. Tips är att använd ”Hitta Rätt” konceptet som är framtaget av Göteborgsregionens kommunalförbund.

Risikfaktor 4:

DEN UNGE UPPVISAR PSYKOSOCIALA PROBLEM.

Förebyggande åtgärder

Begreppet psykosocial används om sådant som har såväl psykiska som sociala orsaker och samband eller om fenomen som har det ena som orsak och det andra som följd. (psykologiguiden.se)

Psykosociala problem hos ensamkommande ungdomar grundar sig ibland i trauma och PTSD (posttraumatiskt stressyndrom). En ökad kompetens är viktig utifrån att ungdomarnas omsorgspersoner ska kunna bemöta ungdomarna och hjälpa dem på bästa sätt.

Traumamedveten omsorg (TMO) är ett bra exempel på kunskap som finns kring hur man kan bemöta barn och ungdomar som varit utsatta för traumatiska händelser.

TMO är ett forskningsbaserat förhållningssätt för att hjälpa och vägleda vuxna att förstå och bemöta grundläggande behov hos barn och unga som utsatts för traumatiska händelser. (Preventiva insatser mot droger, Malmö stad 2016)

Boendepersonalen har en viktig roll att hjälpa barnet att reglera sina känslor, sitt beteende och sina impulser. En viktig del i omsorgen är att skapa trygghet och en miljö med rutiner som barnen kan förutsäga. Goda relationer är det som ger bäst motståndskraft och som på sikt också kan få ungdomarna att återfå förtroendet till vuxna i allmänhet. (ibid)

Rädda Barnen föreläser om TMO och håller regelbundna utbildningar. Några punkter är viktiga för att vara bra omsorgspersoner:

- Att kunna förstå sambandet mellan kränkande traumatiska händelser, affekt och beteende.
- Att se barnets behov oavsett på vilket sätt barnet förmedlar sina behov.
- Att förstå att omsorgspersonen är det verktyg som kan göra skillnad.
- Att omsorgspersonen tränar på att hantera sina egna känslor.
- Att omsorgspersonen själva söker stöd.
- Att omsorgspersonen har tålamod.

Att arbeta förebyggande kan även ske genom gruppanpassad hälsofrämjande information såsom sömnskola, träning, dryck och mathållning, avslappning etc.

Sök specialiserad vård när det behövs. Det är viktigt att uppmärksamma när specialiserad vård behövs och jobba motiverande för att få ungdomen att ta emot denna typ av hjälp.

Risikfaktor 5

PROBLEM KOPPLAT TILL FÖRHÅLLANDE I BOENDET.

Förebyggande åtgärder

Verksamheten vid HVB och stödboende ska bygga på förtroende för och samarbete med den enskilde och utformas så att vistelsen i hemmet upplevs som meningsfull. Den enskildes integritet ska respekteras. De insatser som görs ska anpassas till den enskildes individuella behov och förutsättningar. (Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter, Socialstyrelsen 2016)

Vid en placering överläts den dagliga omsorgen, som vanligtvis vårdnadshavaren svarar för, till familjehemsföräldrar alternativt personal vid HVB eller stödboende. Vilka gränssättande åtgärder som får vidtas inom ramen för boendepersonalens respektive familjehemsföräldrarnas omsorgs- och tillsynsansvar är inte klagjorda. Det måste därför avgöras i varje enskilt fall efter en behovs- och proportionalitetsbedömning. (ibid)

Föreståndaren vid ett HVB ansvarar för att det finns ordningsregler för de dagliga rutinerna på hemmet, som ska syfta till trygghet och säkerhet för alla som vistas där. Ordningsreglerna ska utarbetas under medverkan av företrädare för de boende och följas upp regelbundet. Ordningsreglerna ska vara tillgängliga och väl kända för både boende och personal. (ibid)

Socialnämnden ska noga följa vården av barn och unga genom att besöka och samtala med barnet och med den eller de som har ansvaret för den dagliga omsorgen samt med barnets vårdnadshavare.

Det primära syftet med uppföljningen är att se till att vården är rättssäker och trygg samt utgår från de vård- och genomförandeplaner som upprättats. Ett annat syfte är att få underlag till de överväganden respektive omprövningar av vården som ska göras minst varje halvår.

Enligt Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:11) bör barnet eller den unge besökas av en socialsekreterare minst fyra gånger per år. Yngre barn samt barn och unga som nyligen har placerats i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende kan behöva tätare kontakt. Ett samtal med ett barn eller en ung person bör föras under sådana former att det underlättar för honom eller henne att beskriva sin situation.

Under samtalet bör efterfrågas om barnet eller den unge upplever att hon eller han:

- får vård som är meningsfull,
- har en trygg och utvecklande relation till dem som genomför vården,
- vistas i en säker och stimulerande miljö,
- har kamrater och fritidsaktiviteter,
- har en väl fungerande kontakt med vårdnadshavare och andra närstående,
- får hjälp med skolarbetet,
- trivs i förskolan eller skolan och
- vid behov får tillgång till hälso- och sjukvård och tandvård. (SOSFS 2012:11 sid 9)

Många HVB arbetar med kontaktmannaskap där varje ungdom har sin egen kontaktperson. Med sin kontaktperson sitter man ner och pratar minst en gång i veckan, så kallade KP-samtal. Kontaktpersonen är ofta den som tillsammans med ungdomen planerar och går igenom aktuella händelser, gör förberedelser inför möten eller viktiga samtal eller planerar för framtida aktiviteter.

Vid samtal bör man även uppmärksamma om den unge är utsatt för mobbing, nätmobbing, sexuella trakasserier eller andra kränkningar.

Förekomsten av kränkningar och trakasserier på ett HVB, stödboende eller familjehem påverkas i hög grad av boendets värdegrund och hur miljön och boendeformen är utformad. All personal i boendet kan föregå med gott exempel genom att tänka efter och fråga sig hur man pratar till och om varandra i olika sammanhang. Det är viktigt att stå för vad som är rätt och fel, att tala om respekt och hur man behandlar varandra. Går någon över gränsen ska det poängteras. ”Sådär säger vi inte här.” ”Det där är inte okej.” Att upprepa mantran är ett effektivt verktyg för att skapa en värdegrund. (Psykologguiden.se)

Att bekämpa mobbing är ett svårt och känsligt arbete. Vet man inte vad man gör kan initiativ med de bästa intentioner få helt motsatt effekt. Det är emellertid alltid klokt att prata och diskutera mänskliga rättigheter, mobbing och hur människor behandlar varandra på boendet. Detta kan på ett HVB eller stödboende med fördel göras i grupp (husmöten), men försök att diskutera och resonera kring frågorna, utan att det blir personligt.

Enligt IVO:s rapport om barns och ungdomars uppfattning om sin trygghet och delaktighet i HVB och LSS-boenden under 2013 (IVO2014-13) framkom att husmöten har blivit vanligare och är viktiga för ungdomarna för att de ska kunna känna sig delaktiga. Vid husmöten kan allt som rör boendet lyftas till diskussion och aktiviteter planeras. Man bör anlita tolk, eller tolkar, för att ge ungdomarna bättre förutsättningar att komma till tals. Det som ungdomarna ofta vill påverka är maten, aktiviteterna och vardagsrutiner runt städning och liknande.

Enligt IVO är det också viktigt att ungdomarna vet var de kan vända sig om de är missnöjda och har klagomål eller synpunkter på verksamheten eller familjehemmet.

Risikfaktor 6

MISSTÄNKT HEDERSPROBLEMATIK.

Förebyggande åtgärder

Ensamkommande barn och unga kan utsättas för hedersrelaterat våld och förtryck även då den närmaste familjen inte befinner sig i Sverige. Sårbarheten kan manifesteras både som offer och förövare. En del placeras hos släktingar eller fosterfamiljer med samma bakgrund, där normer och traditioner fortfarande påverkar barnet eller ungdomen. Andra har fortfarande kontakt med familj eller släkt i hemlandet och kontrolleras direkt eller indirekt på avstånd. Det finns även exempel på unga som genom en relation med någon från samma kulturella bakgrund utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck av partnerns familj, eller av andra landsmän eller ungdomar som kommer i kontakt med den unga. För en del barn och

unga tar det sig uttryck i krav på äktenskap, och det finns exempel på unga som pressats att gifta sig med någon i en fosterfamilj (Att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck, Länsstyrelsen 2015)

Här nedan beskrivs praktiska frågemallar att utgå från för att bättre kunna se om flickans respektive pojkens utsatthet handlar om hedersrelaterat förtryck. De är hämtade ur Länsstyrelsens rapport "I hederns namn" (2010)

POJKE

- Vilka begränsningar är han utsatt för?
- Är han utsatt för våld och misshandel? Finns det i så fall synliga skador på pojken?
- Är han utsatt för kränkningar och hot?
- Talar han om att förlova sig eller gifta sig trots att han är ung och inte är klar med skolan? Är partnern någon som han rimligen inte kan känna särskilt väl?
- Vad ska han göra på sommarlovet? Finns det planer på att åka till hemlandet? Kanske blir en "semesterresa" till hemlandet istället en överenskommelse om förlovning och arrangerat giftermål.
- Måste han ljuga om pojkvän/flickvän?
- Uppvisar han psykosomatiska symtom (till exempel huvudvärk eller magont)?
- Talar han om problem hemma eller sin ofrihet i termer av "vår kultur kräver"?
- Vad är det som kommer att hända om han bryter mot dessa krav?

FLICKA

- Vilka begränsningar är hon utsatt för?
- Är hon utsatt för våld och misshandel? Finns det i så fall synliga skador på flickan?
- Är hon utsatt för kränkningar och hot?
- Är hon utsatt för någon form av bevakning, till exempel från en bror på skolan?
- Talar hon om att förlova sig eller gifta sig trots att hon är ung och inte är klar med skolan? Är partnern någon som hon rimligen inte kan känna särskilt väl?
- Vad ska hon göra på sommarlovet? Finns det planer på att åka till hemlandet? Kanske blir en "semesterresa" till hemlandet istället en överenskommelse om förlovning och arrangerat giftermål.
- Är hon kraftigt begränsad när det gäller kläder, rörelsefrihet och fritid?
- Har hon stort ansvar för hemmet?
- Får hon delta i all undervisning, inklusive idrott och sex & samlevnad?
- Får hon vara med på skolresor och lägerskolor?
- Måste hon ljuga om flickvän/pojkvän, vilka hon umgås med, fritids

vanor och dylikt?

- Uppvisar hon psykosomatiska symtom (till exempel huvudvärk eller magont)?
- Talar hon om problem hemma eller sin ofrihet i termer av ”vår kultur kräver”?
- Vad är det som kommer att hända om hon bryter mot dessa krav?

Risikfaktor 7

MISSTÄNKT KOPPLING TILL MÄNNISKOHANDEL

Förebyggande åtgärder

Socialtjänst, boendepersonal med flera behöver ha en medvetenhet om att ensamkommande barn är en grupp som riskerar att utsättas för människohandel eller exploatering. Det behövs bland annat utbildning, riktlinjer och rutiner för att identifiera misstänkt människohandel och liknande brottslighet.

Det finns en rad olika indikationer på att ett barn kan vara utsatt för brottet människohandel. Enligt Länsstyrelsen i Stockholms rapport ”Kan detta vara människohandel?” från 2015 anges bland annat nedanstående punkter som starka indikatorer på exploatering:

- Barnet berättar att det blivit exploaterat sexuellt, i kriminalitet, i krigstjänst, tiggeri eller arbete med mera.
- Barnet visar fysiska tecken på att det utsatts för våld eller sexuell exploatering eller annat utnyttjande.
- Barnet är utsatt för tvångsäktenskap.
- Barnet är involverad i kriminalitet där vuxna finns med i bakgrunden som ficktjuv, gatubrott, stölder, langning.
- Barnet berättar att hen är skyldig att tjäna pengar åt en annan person.
- Barnet har en signifikant äldre pojkvän.
- Barnet verkar styrt av någon som ringer barnet ofta.
- Barnet har mobiltelefon, SIM-kort eller telefonnummer som hen är instruerad att ringa vid kontakt med myndigheter.
- Barnet vill inte uppge var hen bor och tillsammans med vem.

Vidare anger rapporten viktiga punkter som kan användas i samtal med barn vid misstanke om att ett barn är utsatt för människohandel. Dessa är:

- bemöta barnet med respekt
- låta barnets bästa komma i främsta rummet vid alla åtgärder som vidtas
- försöka samtala med barnet på en plats där han eller hon känner sig trygg och kan få krisbehandling om så behövs

- berätta för barnet vad som kommer att hända
- vara konkret och förklara tydligt för barnet vilken funktion och vilket uppdrag och mandat du har, vilka andra myndigheter som är inblandade och deras funktion och uppdrag
- upprepa informationen och stäm av om barnet har förstått det du vill förmedla
- anlita alltid tolk när barnet inte kan prata svenska. Det är viktigt att inte anlita en person som erbjuder sig vara tolk om det finns misstankar att uppsåtet inte är ärligt, eller om barnet kan uppfatta det så. En telefontolk kan vara mer anonymt och ibland att föredra
- lyssna på barnets egna önskemål
- aldrig lämna ut ett barn till en person som inte har identifierat sig och har mandat att ta hand om barnet.

BOENDETS UPPGIFT

Nedanstående punkter är resurser som är önskvärda på ett boende. Det är positivt för barnet om man gör en speciallösning för att uppfylla punkterna nedan.

Boendet bör:

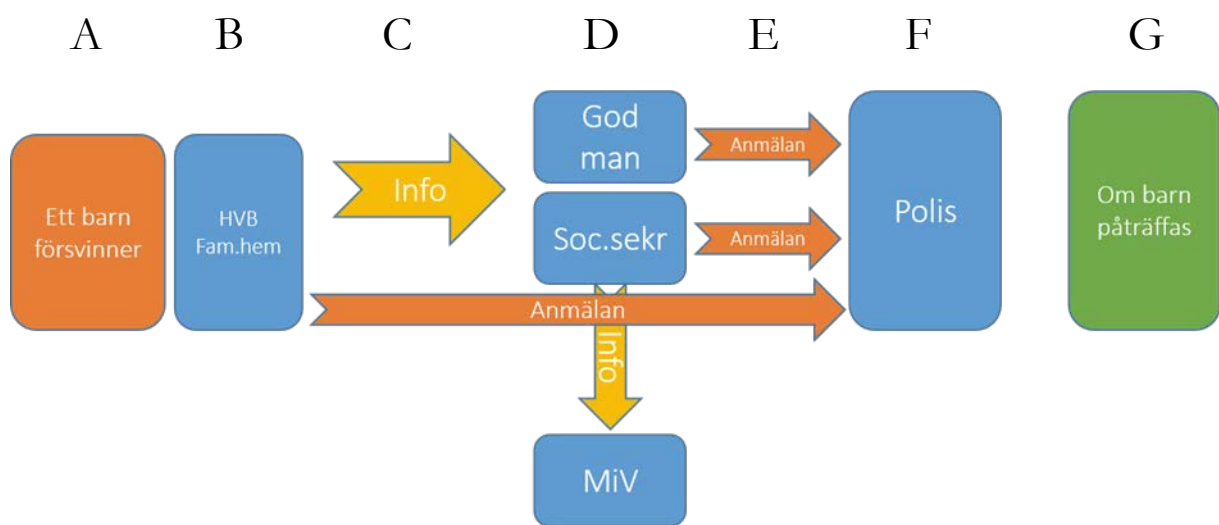
- försöka få barnet att känna sig trygg i placeringen och bygga förtroende
- ha tillgång till tolk dygnet runt
- ha ett högt säkerhetstänkande och initialt i placeringen ha ökad tillsyn över barnet
- ha tillräcklig personaltäthet, minst en personal per barn
- ha god kunskap om problematik och kulturkompetens
- ha ett nära samarbete med ansvarig socialtjänst, polis och Migrationsverket.

När ett barn avviker eller försvinner

Process

Följande processkarta anger huvuddragen i vilken ordning arbetsgången bör ske när ett barn försvinner eller avviker. Först att upptäcka att ett barn avviker är i allmänhet personal som arbetar på HVB-hemmet eller familjehemmet. De informerar i sin tur god man och/eller socialsekreteraren som i sin tur gör en polisanmälan. Ibland gör även HVB-hemmet eller familjehemmet en polisanmälan direkt. Information ges till Migrationsverket av god man och/eller socialsekreteraren i aktuell kommun.

Figur 1 Processkarta som anger huvuddragen i vilken ordning arbetsgången bör ske när ett barn försvinner eller avviker

Checklista – när ett barn avviker eller försvinner

Nedanstående punkter kan vara till hjälp när ett ensamkommande barn/ungdom avviker eller försvinner, och ligga till grund för vidare åtgärder. För att göra en samlad bedömning kan man med fördel använda ”Bedömningsformulär för ensamkommande som avviker”, se bilaga 2.

- A. En ungdom avviker/försvinner. Försöka att komma i kontakt med den som avvikit genom telefon eller genom personer i den närmsta bekantskapskretsen. Detta bör ske kontinuerligt till dess ärendet avslutas eller ungdomen kommer tillbaka.
- B. Gör en bedömning av det inträffade och ta hänsyn till följande:
 - 1. Hur har sista tiden varit för ungdomen? Några särskilda orsaker som kan ha påverkat ungdomen i dess beslut att avvika?
 - Avslag och vill undvika utvisning?
 - Rädsla för avslag/utvisning?
 - Vill till en annan kommun där den unge har släkt eller bekanta?
 - Vill den unge resa vidare till ett annat land?
 - Missbruk/kriminalitet?
 - Psykosociala problem?
 - Problem kopplat till förhållande i boendet? Vad?
 - Misstänkt hedersproblematik?
 - Misstänkt koppling till människohandel?
 - 2. Hur var den senaste kontakten med den unge?
 - 3. Hur har ungdomens känsloläge yttrat sig senaste tiden? Aggressivitet? Dragit sig undan? Oro? Suicidtankar?
 - 4. Läs journalanteckningar och gör en bedömning om vad som kan kopplas till avvikandet.
 - 5. Är avvikandet ett upprepat beteende och brukar den unge komma tillbaka? Vad har då varit orsaken till avvikandet?
- C. Informera ansvarig socialsekreterare.
Informera god man.
Dokumentera.
- D. Informera Migrationsverket
Gör en bedömning om utredning behöver inledas enligt SoL alt. LVU.
Dokumentera.
- E. Gör en bedömning om polisanmälan behöver göras.
- F. Checklista för polisanmälan. Se bilaga 1.
- G. Se vidare under kapitlet ”När den unge påträffas eller kommer tillbaka” sidan 21.

När den unge påträffas eller kommer tillbaka

Vad som händer när ett barn som försvunnit återfinns eller kommer tillbaka, beror delvis på om socialtjänsten i den kommun där barnet varit kommunplacerat hunnit avskriva ärendet eller inte. Enligt Socialstyrelsens riktlinjer bör socialtjänsten göra en individuell bedömning i det enskilda fallet om hur länge socialtjänsten ska avvakta med att avsluta ärendet i samråd med god man eller särskild förordnad vårdnadshavare, boende/familjehem och andra berörda samarbetspartners.

Enligt Socialstyrelsens vägledning är det anvisningskommunen som har ansvar för den unge ifall hon eller han återvänder innan ärendet avslutats hos socialtjänsten. Om ärendet är avslutat hos anvisningskommunen när barnet återfinns eller kommer tillbaka, gör Migrationsverket en ny anvisning. Migrationsverket kan i dessa ärenden anvisa den unge tillbaka till första anvisningskommunen med hänvisning till anknytning.

Checklista – Bemötande och agerande när den unge påträffas eller kommer tillbaka till boendet.

BEMÖTANDE OCH AGERANDE VID PÅTRÄFFANDE AV MISSTÄNKT AVVIKEN UNGDOM

- Presentera dig själv och vem du är.
- Fråga vem barnet är, om denne är asylsökande samt beteckningsnummer (dosiernummer) från Migrationsverket.
- Lägga märke till barnets kroppsspråk, om barnet visar rädsla eller är påverkad av alkohol och/eller andra droger.
- Försök föra ett samtal med barnet ensam för att underlätta för barnet att tala fritt.
- Notera var och med vem barnet påträffas, samt annan relevant information.
- Lämna dina kontaktuppgifter till barnet.
- Gör en orosanmälan genom telefon eller fax till socialtjänsten i kommunen där påträffandet av ett avviken barn sker.
- Vistelsekommunen (det vill säga den kommun som barnet påträffas i) ska kontakta ansvarig socialtjänst och informera om att barnet påträffats samt utbyta relevant information.

BEMÖTANDE OCH AGERANDE NÄR DEN UNGE KOMMER TILLBAKA TILL BOENDET.

Nedan följer några punkter som kan vara till hjälp i samtalet med ungdomen. Samtalet anpassas efter tidigare kännedom och erfarenhet och bör inledas så snart man får vetskap om att ungdomen är tillbaka. För en mer fördjupad diskussion kan kontaktpersonen, eller den person som har bäst relation med den unge fortsätta samtalet. Det är viktigt att skapa en

tidslinje över den period den unge varit borta och försöka få klarhet i vad som hänt, vilka som han/hon har träffat o.s.v. Ge utrymme för den fria berättelsen. Tillämpa aktivt lyssnade enligt MI-principen *bekräftelse, öppna frågor, reflektioner och sammanfattning*. Ha tålamod. Ofta uppvisar den unge inledningsvis motstånd mot att berätta och ibland får man vänta till ett bättre tillfälle för att fortsätta. Om man måste vänta med samtalet är det ändå viktigt att göra en första bedömning av insatsbehov grundat på vad den unge uppvisar för beteende.

- Bekräfta ungdomen och förmedla att det är bra att han/hon är tillbaka på boendet.
- Ställ frågor anpassade efter MI-principen
- Försök skapa en tidslinje vad som hänt och när, vilka personer den unge träffat och hur detta har skett.
- Fråga om det hänt något som det är extra viktigt att veta
- Hur kommer det sig att den unge kommit tillbaka?
- Vad har ungdomen för planer de närmaste timmarna/dagarna?
- Behöver det göras en handlingsplan för de närmsta timmarna och/eller dagarna?
- Boka in uppföljningssamtal i närtid för att fortsätta samtalet.

Gör en bedömning av vad som framkommit:

- Behövs sjukvård?
- Är den unge påverkad av alkohol eller andra droger?
- Hur troligt är det att ungdomen avviker igen?
- Behöver utredning inledas enligt SoL eller LVU baserat på tidigare kännedom och det som har hänt nu?
- Behövs ytterligare insatser för att skydda eller stötta ungdomen?

Vidare är det viktigt att:

- Meddela god man att ungdomen är tillbaka.
- Meddela Migrationsverket att ungdomen är tillbaka.
- Meddela polisen att ungdomen är tillbaka.
- I förekommande fall meddela vårdnadshavarna att ungdomen är tillbaka.

Dela informationen med relevanta personer i övriga nätverket.

Referenser

Inspektionen för vård och omsorg (2014) *Barns och ungdomars uppfattning om sin trygghet och delaktighet i HVB och LSS-boenden under 2013*

Länsstyrelsen i Stockholm (2015) *Den långa resan – möten med barn som misstänks vara utsatta för människohandel*

Länsstyrelsen i Stockholm (2015) *Kan detta vara människohandel?*

Länsstyrelsen i Stockholm (2016), *På flykt och försvunnen*

Länsstyrelsen i Östergötland (2010) *I hederns namn*

Länsstyrelsen (2015) *Att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck*

Malmö stad (2016) *PID, Preventiva insatser mot droger*

Ortiz, L (2017) *Motiverande samtal, MI och GRIT med ensamkommande*

Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2012:11)

Socialstyrelsen (2016) *Handbok om socialnämndens ansvar och uppgifter*

Socialtjänstlagen (2001:453)

Utlänningslag (2005:716)

Länkar:

<https://www.raddabarnen.se>

www.begripligt.nu

www.psykologguiden.se

Bilaga 1 - Checklista för anmälan om försvunnet ensamkommande barn/ungdom

För polisanmälan ring 114 14

Personuppgifter

Personnummer/födelseid:

.....

LMA nr:

.....

Namn:

.....

Adress:

.....

Mobiltelefon:

.....

E-postadress:

.....

Beskrivning av barnet/ungdomen

Kön:

.....

Ursprungsland:

.....

När försvann personen?

.....

Ensam eller i sällskap med någon?

.....

Tog personen med sig sina tillhörigheter eller inte?

.....

Klädsel vid försvinnandet?

.....

.....

.....

Vilken status hade personen? Uppehållstillstånd? Fått negativt beslut eller annan info som kan förklarar försvinnandet?

.....
.....

Observera

Återkoppla till polisen snarast om personen återkommit eller på annat sätt gett sig till känna om var han/hon kan finnas.

Kontaktuppgifter

Polisanmälan görs på telefonnummer **114 14**. För uppföljning av ärendet kan nedanstående telefonnummer användas

Höglandet

Tel. 010-5667961

Gäller: Aneby Kommun, Eksjö Kommun, Nässjö Kommun, Sävsjö Kommun, Tranås Kommun, Vetlanda Kommun

Värnamo

Tel. 010-5667851

Gäller: Gislaved Kommun, Gnosjö Kommun, Vaggeryd kommun, Värnamo Kommun

S Vätterbygden

Tel. 010-5667524

Gäller: Jönköpings Kommun, Habo Kommun, Mullsjö Kommun

Bilaga 2 - Bedömningsformulär för ensamkommande som avviker

Bedömningsformuläret används när ett ensamkommande barn/ungdom avviker eller försvinner, och ligger till grund för vidare åtgärder.

Orsak till att den unga avviker eller försvinner

Avslag och vill undvika utvisning?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			
Rädsla för avslag/utvisning?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			
Vill till en annan kommun där den unge har släkt eller bekanta?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			
Vill den unge resa vidare till ett annat land?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			
Missbruk/kriminalitet?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			
Psykosociala problem?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			

Problem kopplat till förhållande i boendet?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			
Misstänkt hedersproblematik?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			
Misstänkt koppling till människohandel?	Ja	Nej	Möjligt
<i>Beskrivning:</i>			

Hur var senaste kontakten med den unge? <i>Beskrivning:</i>
Hur har ungdomens känsloläge yttrat sig senaste tiden? (T.ex. Aggressivitet? Dragit sig undan? Oro? Suicidtankar?) <i>Beskrivning:</i>
Läs journalanteckningar och gör en bedömning om vad som kan kopplas till avvikandet. <i>Beskrivning:</i>

Är avvikandet ett upprepat beteende och brukar den unge komma tillbaka? Vad har då varit orsaken till avvikandet?

Beskrivning:

Sammanfattande bedömning som kan ligga till grund för vidare åtgärder:

Vidare åtgärder

Vidtagna åtgärder	Ja	Nej	Datum	Sign.
Är ansvarig socialsekreterare informerad?				
Är god man informerad?				
Är Migrationsverket informerad?				
Behöver polisanmälan göras? (se vidare checklista för polisanmälan)				
Behöver utredning enligt SoL inledas?				
Behöver utredning enligt LVU inledas?				

Vidare försök att komma i kontakt med den unge

Datum	Hur	Sign.

Länsstyrelsen
i Jönköpings län